

Nikos Čausidis: Kosmološki liki. Simbolizacija i mitologizacija na kosmosot vo likovniot medium. Skopje 2005. 1. del: 439 str. besedila, 2. del: 61 paginiranih strani, 202 dvostranski tabli.

V historičnih vedah je dolgo časa prevladovalo prepričanje, da arheologija, ki gradi svoje historične interpretacije z analizo materialnih virov, zaradi takih virov, ne more raziskovati duhovne kulture. Delo, ki je pred nami je živo zanikanje takih jalovih stališč. Ideja, da obstajajo tudi kulture, ki niso poznale t.i. pisave (hieroglifske, zlogovne, črkovne), so pa znale zapisovati svoje ideje s pomočjo preprostih ideogramov, seveda ni nova. Nerešena je ostala težka naloga, kako metodološko prepričljivo pojasniti njihovo vsebino. S to odgovorno nalogo se spopada Nikos Čausidis. Pred nami je nekoliko predelana različica njegove doktorske disertacije, ki jo je v Skopju uspešno zagovarjal leta 2002. Gre za knjigi velikega formata, v prvi je besedilo, v drugi izjemno bogato slikovno gradivo.

Avtor je pravilno ocenil, da je rešitev navedenega metodološkega vprašanja mogoče doseči samo z metodo, ki upošteva multidimenzionalnost problema. Pri tem je analizo običajnih štirih dimenzij (prostora in časa) razširil tudi na peto dimenzijo (človeška psiha v najširšem pomenu), ki je bila doslej v raziskovalnih paradigmah arheologije zanemarena, vendar je za razumevanje različnih historičnih procesov zelo pomembna, saj pojasnjuje človeka kot subjekt sprememb. Vir, ki ga je Čausidis pri svoji analizi uporabil, so bile predvsem likovne upodobitve, ki so se ohranile na arheološkem gradivu. Izbral je tiste, za katere je menil, da prikazujejo t.i. »mitske slike« – ideograme prastarih verovanj o ureditvi sveta, veselja, delovanja sil narave. Želja, da prikaže procese, ki so vplivali na spremembe mitskih slik, v celoti, je narekovala obsežno zbirko slik.

Uvodno poglavje ima naslov »kozmos«. V njem avtor predstavi nekdanje človeško razumevanje strukture in funkcioniranja kozmosa in mehanizme vizualizacije tega razumevanja. Pri tem predstavlja različne rešitve, ki so jih narekovali tudi različni materiali ter dvodimenzionalnost ali trodimenzionalnost likovnih medijev. Izredno nazorna je pojasnitev, kako so nekdanji ljudje rešili problem nujne dimenzionalne redukcije pri likovnem zapisu. Na primer, kako na dvodimenzionalni ploskvi prikazati dimenzijo časa. Morda najbolj pomembna je ugotovitev, da so mitske slike najprej nastale v zavesti ljudi, torej v peti dimenziji in so jih šele nato skušali materializirati. Pri tem ta materializacija ni bila omejena samo na likovne upodobitve, ampak se je pokazala tudi v običajih, govoru, pisnih virih. Prav to, da je isti mentalni proces puščal svoje strukturne sledove v različnih vrstah historičnih virov, daje možnost interdisciplinarne metode, ki lahko preverja verodostojnost rezultatov, ki so bili pridobljeni z analizo ene same vrste virov, ter nadalje omogoča zapolnitev praznin, ki zevajo v strukturah ene same vrste virov. Metodo interdisciplinarne analize je avtor uporabil sproti pri posamičnih korakih svojega dela.

Poglavju o veselju sledijo poglavja, ki prikazujejo njegove posamezne sestavine. Prvo je poglavje o rombu kot simbolu zemlje. Avtor pojasni mehanizme identifikacije med zemljo in romбом, med zemljo in ženskim principom, ter konkretno z ženskimi genitalijami. Obravnava tudi druge geometrijske like z istim simbolnim pomenom. Ista duhovna predstava je imela lahko različne konkretne izraze, ne samo geometrijske, ampak tudi antropomorfne, zoomorfne, fitomorfne ter celo poljubne kombinacije vseh štirih. Tako je bilo tudi s simbolom zemlje na dvoramnih zaponkah, ki ima pogosto podobo žene v porodni pozi. Porodnici je zato namenjeno naslednje poglavje. Avtor določi tri vrste

procesov, ki so tak simbolični lik oblikovali: akcentiranje, naracijo in redukcijo. Važen pa je bil tudi proces dopolnjevanja ženske figure z geometrijskimi, zoomorfnimi in fitomorfni simboli.

Sledi predstavitev »slabšega, gršega, hujšega« značaja istega pola, za katerega so ljudje iznašli lik zmaja. To je naslov četrtega glavnega poglavja. Zmaj je moška komponenta htanskega. Zato avtor najprej obdela vlogo živali v simbolizaciji te sfere. Pomembna je ugotovitev, da so zmajeva usta, usta htanskega boga, ki se pojavlja v slovanski mitologiji tudi kot Usač, substitut vulve, kraja, iz katerega se rojevajo kozmični elementi, ki so neobhodni za človekovo eksistenco. To je interpretacija, ki je v odličnem sozvočju z očitno biseksualnostjo tega kozmičnega pola. V tem smislu izzveni tudi interpretacija, da kozmogonsko žrtvovanje zmaja omogoča stvaritev ex nihilo, na enak način, kot to storijo ženske s porodom. Avtor potrjuje eksistenco apostrofirane mitske slike tudi s pomočjo pisnih in folklornih virov.

Pri predstavitvi drugega pola vesolja – neba avtor predstavlja prostorski nivo in izvedbene oblike glede na vodoravno in glede na navpično projekcijo. Tako pojasni pri ločnih zaponkah polkrožno obliko kot navpično projekcijo nebesnega svoda, polkrožne izrastline na njenem obodu pa pomenijo različne faze potovanja sonca na njem. Skozi likovno analizo ugotavlja tudi dualistične koncepte ter v zvezi z njimi sestavine, ki naj bi zagotavljale harmonijo. V širši primerjalni analizi predstavi še rojstvo personaliziranega neba iz telesa mitske porodnice, hieros gamos med nebom in zemljo ter spopad nebesnega in htanskega pola. Zlasti zadnje dvoje so elementi, ki jih dobro poznamo že iz rekonstrukcij praslovanskega mita, kot so jih ponudili Ivanov, Toporov, Katičić, Belaj.

Angleški povzetek je dovolj obsežen, da bo vzbudil skomine tudi bralcem, ki jim je makedonščina tuja. Radovednosti pa jim ne bo potešil. Kazalo bi razmišljati o okrajšani angleški različici knjige, bralcev po svetu je zanjo gotovo dovolj. Potreben je samo ustrezen založnik.

Glavna vrednost knjige je na generalni ravni. Avtor je uspešno razvil metodo interpretacije slik, ki jih je prepričljivo prepoznal kot mitske, s pomočjo mnogodimenzionalne analize struktur in procesov, ki so jih povzročile. Odslej bomo lažje razločevali med diletantskimi spekulacijami in z znanstveno metodo pridobljenimi rezultati. Izjemno bogata zbirka slik s podrobnimi razlagami pa vsakemu bralcu omogoča tudi uporabo dela kot enciklopedičnega priložnika mitskih slik. Lahko bi jo tudi označili kot nekak abecednik. Šele sedaj, ko ga imamo, začutimo, kako smo ga prej pogrešali.

Andrej Pleterški